

Ляшко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ПРОПОВІДІ: МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються інтертекстуальність та мультимодальність у православних проповідях англійською мовою. Визначено, що інтертекстуальність у православній проповіді є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям. Мультимодальність висвітлено у статті як співіснування різних семіотичних систем (модусів): текстових, аудіальних, лінгвістичних, просторових і візуальних. До мультимодальних засобів віднесено вербальні, невербальні, паравербальні та іконічні елементи.

У статті проаналізовано лінгвальні та мультимодальні вияви інтертекстуальності як у традиційних усних формах православних проповідей, так і в мени досліджених формах: письмовій (промова, послання, звернення до пастви), невербальній (проповідь власним життям; ікона як мовчазна проповідь), гіпертекстуальній (проповідь на православних сайтах та у соціальних мережах) і мультимодальній (використання в проповідях знаків різних семіотичних систем, поєднання вербальних і невербальних знаків).

З'ясовано, що в сучасній православній проповіді англійською мовою інтертекстуальність може корелювати з мультимодальністю, при цьому залучається невербальний (переважно візуальний) інтертекст (у письмових формах проповідей цитати виділяються графічно за допомогою курсиву, напівжирного шрифту, кольору, написання з великих літер); паравербальний інтертекст (темп, тембр, гучність мови, жести, поза, міміка та вбрання проповідника як приклад для наслідування або проповідь власним життям); іконічний інтертекст (цитатний матеріал проповідей оздоблюється іконами, відео, піснеспівами, унікальними знаками, символами, логотипами, емблемами тощо).

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо дослідження інтермедіальності як взаємодії мистецтв або кореляції різнорідних семіотичних кодів у текстах православних проповідей.

Ключові слова: *текст, інтертекстуальність, модус, мультимодальність, православна проповідь.*

Постановка проблеми. Сучасні стратегії наукового пізнання відображають інтегральний підхід до тексту, котрий трактується широко і відрізняється множинними міждисциплінарними включеннями [16, с. 7–43). Сьогодні існує більше трьохсот визначень тексту. Окрім традиційних академічних поглядів на текст, наприклад, у текстоцентричному розумінні І. Р. Гальперіна [4], актуальним залишається постмодерністське усвідомлення тексту як культури і культури як тексту, тобто текст у широкому розумінні як «будь-який зв'язний знаковий комплекс» за М. М. Бахтінін [3, с. 297]; як «поле методологічних операцій» за Р. Бартом [2, с. 415–420]; як семіосфера культури, що включає безліч текстів (вербальних і невербальних) за Ю. М. Лотманом [8], тобто у мультимодальному висвітленні.

Православна проповідь, як і будь-який інший текст (за В. Дресслером і Р.- А. де Бограндом [17]), має набір характеристик, що відрізняють її від інших текстів: «інтертекстуальність, тематична обмеженість, канонічність, діалогічність, сугестивність і імпресивність» [13, с. 49]. У цій статті спробуємо проаналізувати першу з наведених характеристик – інтертекстуальність, звертаючи увагу на те, що проповідь можна розглядати крізь призму як традиційного, так і більш широкого усвідомлення. У вузькому розумінні під проповіддю мається на увазі «мовлення релігійно-повчального змісту, що проголошується в храмі під час богослужіння» [там само, с. 46]. У більш широкому значенні проповідь розглядається як «поширення будь-яких ідей, поглядів» [там само]. Окрім традиційних усних форм

православних проповідей (як-от: слово або проповідь, що виголошується згідно з річним церковним колом; бесіда або гомілія, тобто публіцистична проповідь), варто зосередити увагу на цілком новаторському у статті дослідженні *письмової* форми, до якої належить промова, послання та звернення до пастви. **Актуальним** також вважаємо вивчення інтертекстуальності не тільки у звичних за формою зазначених вище *вербальних* видах православних проповідей, а й у *невербальних* (проповідь власним життям, ікона як мовчазна проповідь), *гіпертекстуальних* (встановлені перехресні гіпертекстові посилання у мережі Інтернет, наприклад, на православних сайтах та у соціальних мережах), *мультимодальних* та *інтермедіальних* (як синкретизм мистецтв, використання знаків різних семіотичних систем, поєднання вербальних і невербальних знаків: ікони, фрески, фотографії, символи, спів, музика, відеоряд і подібне).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі *інтертекстуальності*, свідчить про те, що науковці по-різному тлумачать і класифікують інтертекстуальність, тому маємо підставу розглядати згадане явище як складну міждисциплінарну категорію. Узагальнюючи, виокремимо три основні підходи до розуміння інтертекстуальності, а саме: *філософсько-постструктуралістський* – відношення між текстами у безмежному текстовому просторі (Р. Барт [2], М. Бахтін [3], Ю. Кристева [7], Ю. Лотман [8]); *філологічний* – проблема літературних впливів (творчий діалог авторів), внутрішні мотиви твору (стилізація, пародіювання, колаж), цитати, різні форми чужої мови, алюзії, ремінісценції, прецедентні тексти та феномени (І. Арнольд [1], Н. Фатєєва [14], Н. Фейрклаф [20]); *жанровотекстовий* – акцентування на типологічній властивості текстуальності (В. Чернявська [15], І. Щирова і Є. Гончарова [16], В. Дресслер і Р.-А. де Богранд [17]) [9, с. 36–37]. У ракурсі філософсько-постструктуралістського або широкого культурно-семіотичного погляду на інтертекстуальність простежується взаємодія тексту з фрагментами «текстів» інших мистецтв [14, с. 37], музики, фільмів, мас-медіа тощо. У такий спосіб досліджуваний у статті текст православної проповіді обрамляється різними додатковими відносинами або семіотичними системами (модусами): текстовими, аудіальними, лінгвістичними, просторовими і візуальними, що у науковому середовищі йменується *мультимодальністю* (детальніше у Ч. Форсвіль [21], А. Гіббонс [22], Г. Кресс [23]). Українські дослідники мультимодальності

(див. напр. Н. Град [5], М. Івасишин [6], О. Ляшко [9], Л. Макарук [10], У. Науменко [11]), зокрема М. Р. Івасишин, до мультимодальних засобів відносить як вербальні, так і невербальні та паравербальні складники [6, с. 47].

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні лінгвальних і мультимодальних виявів інтертекстуальності в англійській православної проповіді. Мета реалізується у низці завдань: запропонувати власну дефініцію інтертекстуальності у православної проповіді; дослідити засоби вираження мультимодальності та інтертекстуальності у текстах православних проповідей англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, *інтертекстуальність у православної проповіді* є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям [9, с. 60].

Спробуємо проілюструвати власне бачення взаємозв'язку лінгвальних та мультимодальних засобів вираження інтертекстуальності на матеріалі сучасних православних проповідей англійською мовою. Варто зазначити, що цілком поділяємо думку української дослідниці мультимодальності У. Науменко, яка своєю чергою посилається на дослідження М. Івасишин та зазначає, що «традиційно мультимодальні засоби передачі письмової (друкованої) інформації включають: невербальні елементи (членування тексту на сегменти; графічні ефекти; різні шрифти і кольори); паравербальні елементи (непіктографічні та нефотографічні компоненти (знаки пунктуації, діакритичні, типографічні знаки, математичні символи тощо); іконічні елементи (емблеми, емотикони, карикатури, картинки, карти, комікси, логотипи, малюнки, піктограми); інфографіку тощо» [6, с. 33, тут цит. за 11, с. 209].

Наведемо приклад поєднання вербальних, невербальних, паравербальних та іконічних елементів у письмовій формі православної проповіді англійською мовою, взятої з офіційного сайту Православної Церкви в Америці [24]. Великодне архіпастирське послання блаженнішого митрополита Тихона предстоятеля Православної Церкви в Америці починається з уживання універсально-прецедентного вислову-привітання: “*Christ is Risen!*” *Indeed He is risen!* та прямої цитати-

вислову зі Слова святителя Іоанна Златоустого у Святу і Велику Неділю Пасхи: *Let no one fear death For the Savior's death has set us free*. Зазначимо, що до опублікованої на сайті проповіді прикріплено копію у форматі PDF [25], в якій зазначена вище цитата-вислів графічно виділяється за допомогою курсиву, а великоднє привітання – червоним кольором, написанням з великих літер та вирівнюванням аналізованих фрагментів по центру сторінки:

CHRIST IS RISEN! INDEED HE IS RISEN!

Let no one fear death

For the Savior's death has set us free.

Окрім зазначених вербальних і невербальних елементів, у цьому великодньому посланні наявними є такі іконічні елементи, як: емблеми Православної Церкви в Америці, ікона Воскресіння Христова. Навіть більше, до письмового варіанту проповіді за допомогою встановлених перехресних гіпертекстових посилань додається відео з пасхальним привітанням митрополита Тихона (Молларда), на початку і в кінці якого використовуються великодні піснеспіви [26]. У відео увагу привертає вбрання митрополита-проповідника, а також його темп, тембр, гучність мови, жести, поза, міміка і подібне, що, на наш погляд, можна вважати невербальною проповіддю або проповіддю власним життям і прикладом для наслідування.

Зазначений вище приклад не є поодиноким, тому що сучасні проповідники не обмежуються традиційною формою вербальної проповіді, виголошеної у церкві під час богослужіння. Наразі актуальним вважається розповсюдження євангельської звістки у мережі Інтернет, наприклад, на православних сайтах та у соціальних мережах, завдяки встановленим перехресним гіпертекстовим посиланням. Таким чином, можна констатувати появу нової форми мультимодальної проповіді, тобто такої, що поєднує в собі певний інтертекстуальний фрагмент у вигляді цитати та знаків інших семіотичних систем, наприклад: ікон, фотографій, символів, співу, музики, відеоряду і подібного. У наступному прикладі (див. Рис. № 1 [19]) зі сторінки Daily Orthodox Quotes у соціальній мережі Facebook спостерігаємо вживання прямої цитати-фрагменту тексту з Першого послання Апостола Павла до коринфян (13:4–8) [12, с. 310] з маркованими напівжирним шрифтом початковою і кінцевою позиціями цитати; застосування іконічних елементів: ікони Ісуса Христа та знаків, що прикрашають кожний вірш послання та посилюють сприйняття новозавітної проповіді апостола.

Рис. № 1. Daily Orthodox Quotes

Продемонструємо на наступному прикладі (див. Рис. № 2 [27]) з соціальної мережі Instagram використання ікони з ілюстрацією євангельського сюжету воскресення Лазаря (Ін. 11:1–46) [12, с. 172–174] та уживання прямої цитати святого Єфрема Сиріна, яка складається з двох питальних речень: *If He was not flesh, who wept at Lazarus' grave? And if He was not God, who by his command brought out one four days dead?* Відзначимо, що ці риторичні питання є прямою алюзією на новозавітне воскресення Лазаря з Євангелія від Іоанна (11:1–46) [12, с. 172–174].

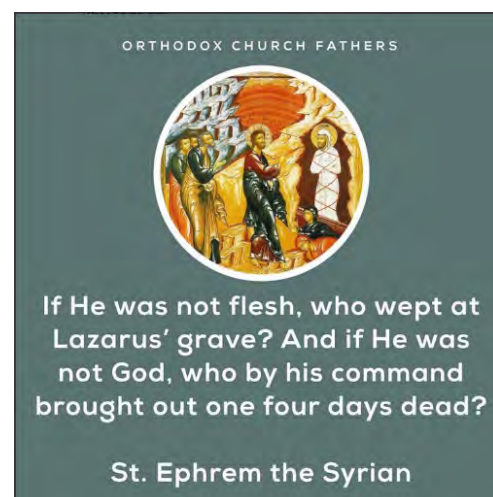

Рис. № 2. Orthodox Church Fathers

У період дії карантину та обмежувальних заходів, що вживаються в усьому світі для

попередження розповсюдження коронавірусної інфекції (COVID-19), спостерігаємо виникнення нових форм православної проповіді, що виголошуються під час пандемії через такі популярні програми для організації відео конференцій, як Zoom тощо. Прикладом (див. Рис. № 3 [28]) такої проповіді-відеоконференції є онлайн-зустріч американської молоді з ієрархами Американської Православної Церкви, що відбулася 28 вересня 2021 року о 19:00. У соціальній мережі Facebook на офіційній сторінці Orthodox Youth Directors in North America було поширено пост з інформацією щодо зустрічі, котрий містить православну ікону, фотографії ієрархів, символ у вигляді хреста, який є логотипом асамблеї єпископів, та пряму цитату-вислів з Євангелія від Матфея (19:14) [12, с. 38]: *“Let the children come to Me”*.

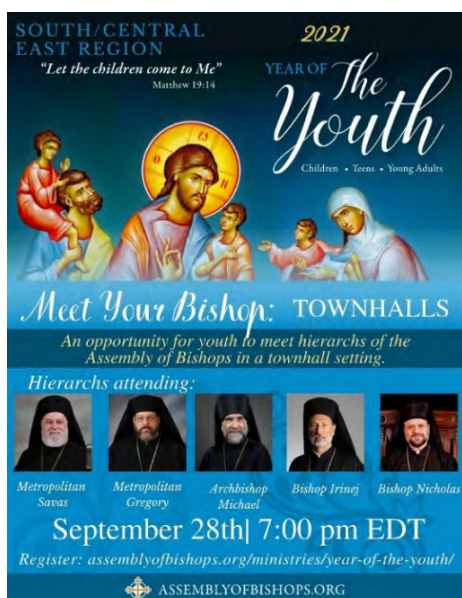

Рис. № 3. Orthodox Youth Directors in North America

Православна ікона розглядається нами як один із видів мультимодальної проповіді, зокрема (див. Рис. № 4 [18]), у спільноті Daily Orthodox Quotes з соціальної мережі Instagram опублікована ікона, яка ілюструється 6 фрагментами «Судження про справи», що являють прямі цитати з Євангелія від Матфея (25:35–36) [12, с. 51]: *“I was hungry...”, “I was thirsty...”, “I was a stranger...”, “I was naked...”, “I was sick...”, “I was in prison...”*. Узагальнюються ілюстровані фрагменти словами: *Christian love* та прямою цитатою-реченням з Євангелія від Матфея (25:40) [12, с. 51]: *Truly I say to you, as you did it to one of the least these my brethren you did it to me (Matthew 25:40)*.

Рис. № 4. Christian love

З проповіддю пов’язано поширення християнства, адже проповідь Ісуса Христа є зразковим варіантом чи еталоном проповіді загалом. Його найближчими учнями-апостолами було проповідано вчення Христа та записано в книзі Нового Завіту – однієї з книг Біблії. Наразі перспективним проектом вважається Візуальна Біблія (Visual Bible Project), в якій дослівно знімаються фільми за книгами Нового Завіту. Перший проект Візуальної Біблії включає 2 фільми: *The Visual Bible: Matthew (1993)* та *The Visual Bible: Acts (1994)*. У другому – було знято фільм *The Gospel of John (2003)*, який є прямою цитатою-фрагментом тексту з Євангелія від Іоанна, тобто його дослівною адаптацією без доповнень і пропусків. Рекламний постер фільму-повіді *The Gospel of John (2003)* (див. Рис. № 5 [29]) поєднує наступні текстові та візуальні елементи: 1) цитату-вислів з Євангелія від Іоанна (3:16) [12, с. 155]: *for God loved the world So much...* з уточненням: *Word for Word based on the Good News Bible™ translation of the American Bible Society*, що свідчить про пряме цитування новозавітного тексту; 2) логотип *The Visual Bible*; 3) фотографії кадрів з фільму.

Підсумовуючи, відмітимо, що кореляція інтертекстуальності та мультимодальності у проповідях англійською мовою може виражатися іншими додатковими візуальними (бігборди, лайт-бокси на вулицях міста, статті в інтернет-просторі) та аудіальними засобами (усна проповідь під час концерту тощо).

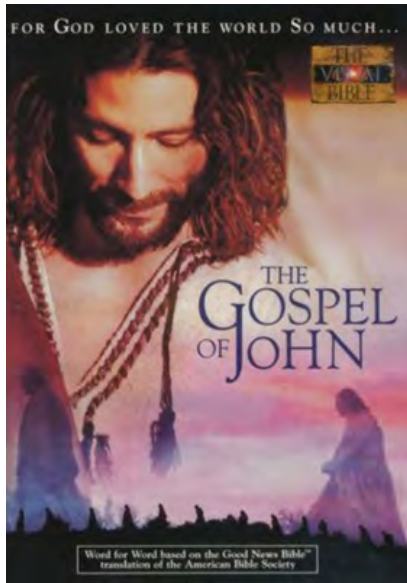

Рис. № 5. The Gospel of John

Висновки і пропозиції. На наш погляд, інтертекстуальність у православної проповіді є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам,

метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям.

Мультимодальними засобами інтертекстуальності є невербальний (переважно візуальний) інтертекст (у письмових формах проповідей цитати виділяються графічно за допомогою курсиву, напівжирного шрифту, кольору, написання з великих літер); паравербальний інтертекст (темп, тембр, гучність мови, жести, поза, міміка та вбрання проповідника як приклад для наслідування або проповідь власним життям); іконічний інтертекст (цитатний матеріал проповідей оздоблюється іконами, відео, піснеспівами, унікальними знаками, символами, логотипами, емблемами тощо).

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо дослідження інтермедіальності як взаємодії мистецтв або кореляції різних семіотичних кодів у текстах православних проповідей, а також всебічне дослідження мультимодальної прецедентності.

Список літератури:

1. Арнольд И. В., Бухаркин П. Е. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность : сборник статей. Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999. 444 с.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. / пер. с фр. Г. К. Косиков. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества : сборник избранных трудов. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука. 1981. 138 с.
5. Град Н. Я. Сучасні мультимодальні студії: Модальна лінгвістика та мультимодальна стилістика. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2014_4_15 (дата звернення: 27.11.2021).
6. Івасишин М. Р. Мультимодальність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 404 с.
7. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог і роман. *Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму* / пер. с франц., сост. вступ. ст. Г. К. Косиков. Москва : ИГ Прогресс, 2000. 536 с.
8. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. Москва : Языки русской культуры. 1999. 464 с.
9. Ляшко О. В. Інтертекстуальність православної проповіді: таксономія і функції (на матеріалі англійської, російської та української мов) : дис. ... доктора філософії : 035 – Філологія. Київ, 2020. 267 с.
10. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 635 с.
11. Науменко У. В. Категорія мультимодальності в текстах наукових блогів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) № 4 Ч. 1. С. 207–212. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_1/37.pdf (дата звернення: 27.11.2021).
12. Новий завіт Господа нашого Ісуса Христа. Київ : Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2017. 472 с.
13. Салахова А.Г.-Б. Конфессиональная языковая личность: коммуникативные стратегии и тактики : монография. Челябинск : Энциклопедия, 2013. 166 с.
14. Фатеева Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. Москва : КомКнига, 2006. 280 с.
15. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Москва : Директ-Медиа, 2014. 267 с.

16. Щирова И.А., Гончарова Е. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация: учебное пособие. Санкт-Петербург : ООО «Книжный Дом». 2007. 472 с.
17. Beaugrande R. de, Dressler W. Introduction to Text Linguistics. London & New York : Longman, 1981. 136 p.
18. Christian love. URL: <https://www.instagram.com/p/B85lwjPJJI/> (дата звернення: 30.11.2021).
19. Daily Orthodox Quotes. URL: <https://www.facebook.com/dailyorthodoxquotes/> (дата звернення: 30.11.2021).
20. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London : Routledge, 2003. 270 p.
21. Forceville Ch. “Pictorial and Multimodal metaphor” In: Nina-Maria Klug and Hartmut Stöckl, eds, Handbuch Sprache im multimodalen Kontext [The Language in Multimodal Contexts Handbook]. Linguistic Knowledge series. Berlin : Mouton de Gruyter. 2016. P. 241–260.
22. Gibbons A. “Multimodality, Cognitive Poetics, and Genre: Reading Grady Hendrix’s novel Horrorstör”, *Multimodal Communication*. 2016. 5(1). P. 15–29.
23. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London : Routledge. 2010. 212 p.
24. Mollard T. metr. The Resurrection of Christ 2019. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/the-resurrection-of-christ-2019> (дата звернення: 29.11.2021).
25. Mollard T. metr. The Resurrection of Christ 2019. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/cdn/PDFs/synod/2019-0428-pascha-english.pdf> (дата звернення: 29.11.2021).
26. Mollard T. metr. The Resurrection of Christ 2019. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/media/video/paschal-greetings-of-his-beatitude-metropolitan-tikhon-2019> (дата звернення: 29.11.2021).
27. Orthodox Church Fathers. URL: <https://www.instagram.com/p/CODXkJP6V/> (дата звернення: 30.11.2021).
28. Orthodox Youth Directors in North America. URL: <https://www.facebook.com/orthodoxyouthdirectors/photos/a.352492888547046/1246423092487350/> (дата звернення: 30.11.2021).
29. The Gospel of John. URL: <https://www.christianbook.com/the-gospel-of-john-visual-bible/pd/106613> (дата звернення: 30.11.2021).

Liashko O. V. INTERTEXTUALITY WITHIN THE ENGLISH ORTHODOX SERMON: MULTIMODAL ASPECT

The article examines intertextuality and multimodality in the English Orthodox sermons. It has been determined that intertextuality in the Orthodox sermon is a text- and meaning-making category that forms the preaching genre through the paratextual manifestations, metatextual interpretation and architextual connections of the Sacred Tradition texts, as well as by means of verbal and non-verbal textual borrowings belonging to other discursive practices and cultural traditions. Multimodality is highlighted in the article as the coexistence of different semiotic systems (modes): textual, audial, linguistic, spatial and visual. Multimodal means include verbal, non-verbal, paraverbal and iconic elements.

The article analyses the linguistic and multimodal manifestations of intertextuality both in traditional oral forms of the Orthodox sermons and in less studied forms: written (Official Statements, Speeches, Addresses), non-verbal (godly, exemplary life as a sermon; icon as a silent sermon), hypertextual (sermons on the Orthodox sites and social networks) and multimodal (combination of verbal and non-verbal signs in sermons as well as signs of different semiotic systems).

It has been found that in the modern English Orthodox sermons intertextuality correlates with multimodality, involving non-verbal (mostly visual) intertext (in written sermons quotes are highlighted graphically in italics, bold, colour, capital letters, etc.); paraverbal intertext (tempo, timbre, loudness, gestures, posture, facial expressions and the preacher’s attire as an example to follow or godly, exemplary life as a sermon); iconic intertext (citation material of sermons is decorated with icons, videos, songs, unique signs, symbols, logos, emblems, etc.).

Key words: text, intertextuality, mode, multimodality, the Orthodox sermon.